दशन् त्रि॰ दन्श बा॰—कनिन् । संख्याविशेषे १द्विगुणितपञ्चके २तत्संख्यान्विते च । तत्संख्यावाचकाश्च एकादिशब्दे उक्ताः "दिशा दशोक्ताः पुरुषस्य लोके सहस्रमाहुर्दशपूर्णं शतानि । दशैव मासान् बिभ्रति गर्भवत्यो दशैरेका दश दाशा दशार्हाः" भा॰ व॰ १३४ अ॰ । आसमन्तादीरयन्ति उपदिशन्ति एरका उपदेष्टारः दशोपनिषदां प्राधान्येन दशत्वात् तत्प्रतिपाद्योपदेशकत्वेन तेषां दशत्वम् ।

दशन न॰दश्यतेऽनेन वा दन्श—भावे करणादौ वा ल्युट् नि॰ नलोपः । १कवचे वर्मणि २शिखरे पु॰ मेदि॰ ।३दन्ते पुंन॰ अमरः । "बभौ सदशनज्योत्स्ना सा विभोर्वदनोद्भवा" रघुः । "तनुलोमकेशदशनां मृद्वङ्गीमुद्वहेत् स्त्रियम्" मनुः । "ताम्बूलाक्तं दशनमसकृत् दर्शयन्तीह चेटी" सा॰ द॰ ।

दशनच्छद पु॰दशनान् दन्तान् छादयति छादि—घञ् ह्रस्वः । ओष्ठे "दशन्तो दशनच्छदान्" भा॰ आ॰ १०२ अ॰ ।

दशनपद न॰दशनस्य दशनक्षतस्य पदम् । दशनक्षतस्थाने तदङ्के "दशनपदं भवदधरगतं मम जनयति चेतसि खेदम्" गीतगो॰

दशनवासस् न॰ दशनस्य वास इवाच्छादकत्वात् । ओष्ठमात्रे अमरः ।

दशनवीज पु॰दशन इव वीजमस्य । दाड़िमीवृक्षे पारस्करनि॰

दशनाङ्क पु॰ ६त॰ । दशनक्षते । [(चुकापालङ) शब्दच॰ ।

दशनाढ्या स्त्री दशन आढ्यो यस्याः सेवनात् । चुक्रिकायां

दशनोच्छिष्ट न॰ दशनेनोच्छिष्टं यत्र । अधरादिचुम्बने "रेवतीदशनोच्छिष्टपरिपूतपुटे दृशौ" माघः । २निश्वासे पु॰ ६त॰ । ३दन्तोच्छिष्टे त्रि॰ मेदि॰ ।

दशप पु॰ दश ग्रामान् पाति रक्षति पा—क । दशग्रामी रक्षके राजनियुक्ते पुरुषभेदे । तन्नियोगादिकं भा॰ शा॰ ८७ अ॰ उक्तं यथा

"ग्रामस्याधिपतिः कार्य्यो दशग्राम्यास्तथाऽपरः । द्विगुणायाः शतस्यैवं सहस्रस्य च कारयेत् । ग्रामेयान् ग्रामदोषांश्च ग्रामिकः प्रतिभावयेत् । तान् ब्रूयाद्दशपायासौ स तु विंशतिपाय वै । सोऽपि विंशत्यधिपतिर्वृत्तं जानपदे जने । ग्रामाणां शतपालाय सर्वमेव निवेदयेत् । यानि ग्राम्याणि भोज्यानि ग्रामिकस्तान्युपाश्नीयात् । दशपस्तेन भर्त्तव्यस्तेनापि द्विगुणाधिपः । ग्रामं ग्रामशताध्यक्षो भोक्तुमर्हति सत्कृतः । महान्तं भारतश्रेष्ठ ! सुस्फीतं जनसङ्कुलम् । तत्र ह्यनेकपायत्तं राज्ञो भवति भारत ! । शाखानगरमर्हस्तु सहस्रपतिरुत्तम । धान्यं हिरण्यं भोगेन भोक्तुं राष्ट्रीयसङ्गतः । तेषां संग्रामकृत्यं स्याद् ग्रामकृत्यञ्च तेषु यत् । धर्मज्ञः सचिवः कश्चित् तत् प्रपश्येदतन्द्रितः" ।

दशपञ्चतपस् पु॰ दशसु इन्द्रियेषु पञ्चसु वह्निषु च तपो यस्य । इन्द्रियजयपूर्वकपञ्चाग्नितपश्चारिणि । "अब्भक्षो वायुभक्षश्च दन्तोलूखलिकस्तथा । अश्मकुट्टो निरशनः दशपञ्चतपाश्च यः" हरिवं॰ ४५ अ॰ । [बुद्धे । हेमच॰

दशपारमिताध्वर पु॰ दशभिर्बलैः पारमितोऽध्वरो येन ।

दशपुर न॰दश दिशः पिपर्त्ति पॄ—क । १कैवर्त्तीमुस्तके अमरः । दश पुरो यत्र अच् समा॰ । २मालवदेशैकखण्डे मेदि॰ स च देशः वृ॰सं॰१४ अ॰ अथ दक्षिणेन लङ्केत्युपक्रमे "दशपुरगोनर्द्धकोलकाः" दक्षिणस्यामुक्तः । "पात्रीकुर्वद् दशपुरवधूनेत्रकौतूहलानाम्" माघः ।

दशपुरुष पु॰ दशगुणितः पुरुषः । स्वजनकावधिपुरुषदशके । "यो मातृतः पितृतश्च दशपुरुषं समनुष्ठिता विद्यातपोभ्यां पुण्यैश्च कर्मभिर्येषामुभयतो नाब्राह्मण्यं निनयेयुः" आश्व॰ श्रौ॰ ९।३।२० । "येषां मातृतः पितृतश्चोभयतो ये दशपूर्वाः पुरुषाः ते विद्यया तपसा पुण्यैः प्रतिषिद्धवर्जितैश्च युक्ताः सम्यगनुष्ठितवन्तो वैदिकं पन्थानम्, अपि च अब्राह्मण्यं न निनयेयुः निश्चयेनाब्राह्मण्यं न गमयेयुः । अब्राह्मण्यगमनं नाम शूद्रायामपत्योत्पादनमित्युच्यते । विद्या नाम षड़ङ्गो वेदः, तदर्थज्ञानञ्च । तपो नाम श्रौतस्मार्त्तकर्मानुष्ठानम् । पुण्यकर्म नाम प्रतिषिद्धवर्जनम् । तानेवंविधान् पुरुषाननुप्रसर्पयेयुः, एतदुक्तं भवति मातृतः पितृतश्चोभयतः पूर्वं दश ये पुरुषाः ते षड़ङ्गवेदाध्ययनेन तदर्थज्ञानेन च श्रौतस्मार्त्तकर्मानुष्ठानेन च प्रतिषिद्धवर्जितेन च युक्ताः शूद्रायामपत्योत्पादनं चाकृतवन्तो ये पुरुषा तानेवंविधान् पुरुषाननुप्रसर्पयेयुः । दशपुरुषमिति दशपुरुषा इत्यर्थः । नारा॰ । "मातापित्रोर्यश्च वश्यः श्रोत्रियो दशपूरुषः" भा॰ अनु॰ ९० अ॰ "दशपुरुषविख्यातश्रोत्रियाणां महाकुलम्" स्मृतिः ।

दशपूर न॰ दश दिशः पूरयति पूर—अण् । कैवर्त्तीमुस्तके अमरे पाठान्तरम् ।

दशपेय पु॰दशभिः पुरुषैश्चमसं पेयमत्र । यागभेदे । "संसृपेष्टिभिश्चरित्वा दशपेयेन यजेत" आश्व॰ श्रौ॰ ९।३।१७ । "संसृपेष्टयो नाम सप्तेष्टयः आग्नेयादयः, ताभिः सप्ताहं चरित्वा दशपेयेन यजेत । दशपेयो नाम यज्ञ-